

PAR STAMBULAS KONVENCIJU

Latvijas Zinātņu akadēmijas Humanitāro un sociālo zinātņu nodaļas
2018. gada 18. aprīlī rīkotā ekspertu konsilija
“Par Stambulas konvenciju”

SLĒDZIENS

Konsilijā bija īpaši aicināti piedalīties Latvijas Saeimas deputāti, Tieslietu ministrijas pārstāvji un neatkarīgi eksperti.

Konsilijā savu viedokli izteica: *Mg. iur.* Gunārs Kūtris, Latvijas Republikas 12. Saeimas deputāts; *Silvija Šimfa*, Latvijas Republikas 12. Saeimas deputāte; *Aija Rozena*, Latvijas Republikas tieslietu ministra Dzintara Rasnača padomniece; *Dr. Zbigņevs Stankevičs*, Romas Katoļu Baznīcas Rīgas arhibīskaps-metropolīts; *Dr. phil (theol.)* Dace Balode, Latvijas Universitātes Teoloģijas fakultātes dekāne; *Dr. Kristīne Dupate*, Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes asociētā profesore; *LZA akadēmiķis Dr. Igors Šuvaļevs*, Latvijas Universitātes Vēstures un filozofijas katedras profesors; *PhD Aivita Putniņa*, Latvijas Universitātes Humanitāro zinātņu fakultātes profesore un *M. psych.* Marija Ābeltiņa, Latvijas Kognitīvi biheiviorālās terapijas asociācijas pārstāve. Konsilija laikā tika iesniegts Latvijas Republikas tieslietu ministra Dz. Rasnača ārštata padomnieces starptautiskajās un Eiropas privāttiesībās *Dr. iur.* Baibas Rudevskas ziņojums. Tajā paustais viedoklis saskaņots ar tieslietu ministru.

Konsilija mērķis bija izvērtēt tā sauktās Stambulas konvencijas (turpmāk lietots arī Konvencija un SK) darbības jomas un nozīmi Latvijā.

Konsilija laikā Stambulas konvencijas nozīme tika analizēta saistībā ar diviem procesiem: vardarbība ikdienā un līdztiesība/vienlīdzība ikdienā.

Konsilija gaitā eksperti meklēja atbildes uz šādiem jautājumiem:

- 1) Vai Stambulas konvencija ir tikai par dzimumu līdztiesību? Kādas jomas tā ietekmē?
- 2) Kas ir vardarbība un līdztiesība/vienlīdzība ikdienā, kā tās izpaužas un kā tās mazināt vai nepieļaut?
- 3) Kas notiek, ja Latvija neratificē Stambulas konvenciju (iespējami sodi par ES disciplīnas neievērošanu, neiegūtie ieguvumi, nezaudētie zaudējumi)?

Divas ekspertes (*A. Putniņa* un *K. Dupate*) konsilija ziņojumam un galīgajam atzinumam nepiekrita, tāpēc viņu individuālās domas, kaut arī vērtīgas, ziņojumā nav uzrādītas. Lai novērstu aizdomas, ka tās piedēvētas citiem ekspertiem, ekspertu vārdi ziņojuma tekstā nav minēti, izņemot citējumus un atsauces pie faktiem.

Pamatinformācija

Konvenciju par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē novēršanu un apkarošanu (Stambulas konvenciju) Eiropas Padome atvēra parakstīšanai 2011. gada 11. maijā, tā stājās spēkā 2014. gada 1. augustā. Līdz 2018. gada aprīļa vidum to bija ratificējušas 30 no 47 Eiropas Padomes dalībvalstīm, parakstījušas, bet nebija ratificējušas 16 valstis, nebija parakstījušas divas valstis — Krievijas Federācija un Azerbaidžāna¹.

Stambulas konvenciju ir ratificējušas 18 no 28 ES dalībvalstīm, bet tikai parakstījušas (nav ratificējušas) desmit dalībvalstis (Latvija, Lietuva, Luksemburga, Bulgārija, Čehija, Grieķija, Ungārija, Īrija, Slovākija un Apvienotā Karaliste). Valstu uzskaitījums

apgāž apgalvojumu, ka Konvenciju nav ratificējušas galvenokārt jaunās ES dalībvalstis vai valstis, kurās cilvēktiesības netiek augstu vērtētas.

Lai Konvencija iegūtu likuma spēku un tās normas kļūtu obligātas, Latvijas Saeimai tā jāratificē. Par šo jomu atbildīgā Labklājības ministrija 2017. gada augustā iesniedza Ministru kabinetā likumprojektu par Konvencijas ratifikāciju, taču vienošanās netika panākta. Tieslietu ministrija iesniedza valdībā ar juridisku analīzi pamatotus argumentus par līguma iespējamo ietekmi uz Latvijas tiesību sistēmu un likumprojektu nesaskaņoja. 2018. gada 22. janvāra sēdē Ministru kabineta komiteja nolēma jautājumu par Konvencijas ratifikāciju atlikt tā sarežģītības un informācijas pretrunīguma dēļ. Konvenciju paredzēts ratificēt 2018. gada oktobrī.

Konvencijā definēti pieci **mērķi** (SK 1. p.). Formulējumi angļu un latviešu valodā nedaudz atšķiras (SK lietots “*purposes*”, kas burtiskā tulkojumā no angļu valodas nozīmē “nodomi”, nevis “mērķi”), atšķirīgi tulkotie vārdi izcelti:

- aizsargāt sievietes no jebkādas vardarbības un novērst vardarbību pret sievietēm un vardarbību ģimenē, sodīt par to un izskaust;
- sekmēt jebkādas vardarbības (Konvencijā — “diskriminācijas”) pret sievietēm izskaušanu un veicināt sieviešu un vīriešu faktiski (“*substantive*”, kas drīzāk nozīmē “*būtisku*”) līdztiesību, tostarp nodrošinot sievietēm neatkarību (“*empowering women*”, kas nozīmē “nodrošinot sievietēm iespējas”);
- izstrādāt visaptverošu sistēmu, politiku un pasākumus, lai aizsargātu visus upurus, kas cietuši no vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē, un palīdzētu šādas vardarbības upuriem;
- veicināt starptautisku sadarbību, lai izskaustu vardarbību pret sievietēm un vardarbību ģimenē;

- nodrošināt atbalstu un palīdzību organizācijām un tiesībaizsardzības institūcijām, lai tās varētu efektīvi sadarboties, izmantojot vienotu pieeju vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē izskaušanā (“*in order to adopt an integrated approach [...]*”, kas nozīmē — “lai pārietu uz vienotu pieeju [...]”).

I. Šuvajevs vērsa uzmanību, ka arī konvencijas nosaukuma tulkojums ir neprecīzs, jo Konvencija ir par vardarbības novēršanu un nepieļaušanu (nevis apkarošanu). Arī jēdzienu “*victim*” labāk tulkot kā “cietušais”, nevis “upuris”.

Konvencija paredz īpašu īstenošanas uzraudzības mehānismu (SK 1. p.). Konvencijas 9. nodaļā noteikts, ka uzraudzību īsteno ekspertu grupa vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē novēršanai (*GREVIO*). Stambulas konvencijas tekstā ir ierakstīts, ka *GREVIO* veido, ņemot vērā dzimumu un ģeogrāfisko līdzsvaru, kā arī daudznozaru kompetenci (SK 66. p. 2 p.). *GREVIO* sastāvā ir vismaz desmit locekļi, bet ne vairāk kā 15 locekļi. *GREVIO* ir noteiktas tiesības, privilēģijas un imunitāte.

Dalībvalstu līdzdalība Konvencijas īstenošanā nodrošināta tādējādi, ka tiek izveidota Konvencijas dalībvalstu komiteja, un tai ir tiesības izvirzīt kandidātus un ievēlēt *GREVIO* locekļus. No vienas valsts var ievēlēt tikai vienu *GREVIO* locekli.

GREVIO sagatavo anketu un izskata dalībvalstu ziņojumus par normatīvajiem aktiem un citiem pasākumiem Konvencijas noteikumu īstenošanai; nosaka turpmāko vērtēšanas procedūru noteikumus; nosaka uzraudzības procedūras līdzekļus, tai skaitā plāno vizītes uz dalībvalstīm; izstrādā ziņojumu, secinājumus un priekšlikumus par Konvencijas nosacījumu īstenošanu dalībvalstī. Tai ir tiesības pieprasīt no dalībvalstīm papildu informāciju vai steidzamus ziņojumus. Uzraudzības procesā *GREVIO* cieši sadarbojas ar “dalībvalstu pārstāvjiem”. *GREVIO*

ziņojumi tiek nosūtīti Konvencijas dalībvalstij (tai ir tiesības sniegt komentārus) un Konvencijas dalībvalstu komitejai, kas uz to pamata pieņem konkrētajai dalībvalstij domātus ieteikumus. Valstu parlamentu var piedalīties Konvencijas īstenošanas uzraudzībā.

Konvencijas 71. pants nosaka, ka tā “neskar saistības, kas izriet no citiem Starptautisko tiesību aktiem, kuru dalībvalstis ir vai par tām kļūš Konvencijas dalībvalstis un kuros ir noteikumi par šajā Konvencijā regulētajiem jautājumiem”. 7. pants un citi panti, kas nosaka dalībvalstu pienākumus konvencijas īstenošanā, paredz, ka “dalībvalstis pieņem normatīvos aktus un veic citus pasākumus”, tostarp maina Konstitūciju vai citu atbilstošu tiesību aktu (šim gadījumam norādīts konkrēts iemesls — lai iekļautu tiesību aktā sieviešu un vīriešu līdztiesības principu (SK 4.p.)), ja tas nepieciešams, lai nepieļautu vardarbību. No Konvencijas 9. nodaļas, kas apraksta uzraudzības mehānismu, un GREVIO līdzšinējās darbības var saprast, ka dalībvalstīm būs stingri jāseko GREVIO ieteikumiem.

Konvencijas 2. pantā definēta Konvencijas darbības joma: “Šī Konvencija attiecas uz jebkādu vardarbību pret sievietēm, tostarp vardarbību ģimenē, kas nesamērīgi skar sievietes.” Konvencijas dalībvalstis tiek mudinātas piemērot to visiem cietušajiem no vardarbības ģimenē, īpašu uzmanību pievēršot sievietēm, kas cietušas ar dzimumu saistītā vardarbībā.

Konvencijas ietekmes jomu skaidrojumu papildina definīcijas (SK 3. p.).

Konvencijas izpratnē “ar terminu “vardarbība pret sievietēm” tiek saprasts (angļu tekstā “ir”) cilvēktiesību pārkāpums un sieviešu diskriminācija, un ar to apzīmē visus ar dzimumu saistītus vardarbības aktus, kas sievietēm rada vai var radīt fizisku, seksuālu, psiholoģisku vai ekonomisku kaitējumu vai ciešanas, kā arī šādu vardarbības aktu draudus, piespiešanu vai patvaļīgu brīvības atņemšanu neatkarīgi no tā, vai šāda vardar-

bība notiek sabiedriskajā vai privātajā dzīvē”.

“Vardarbība ģimenē” ir visi “fiziskas, seksuālas, psiholoģiskas vai ekonomiskas vardarbības akti, kas notiek ģimenē vai mājās, vai starp bijušajiem vai esošajiem laulātajiem vai partneriem, neatkarīgi no tā, vai vardarbības izdarītājs dzīvo vai ir dzīvojis vienā dzīvesvietā ar vardarbības upuri”.

“Dzimums (*gender*)” Konvencijas izpratnē ir “sociālas (Konvencijā “*socially constructed*”) — tas ir, “sociāli izveidotas”) lomas, uzvedība, nodarbošanās un īpašības, ko konkrētā sabiedrība uzskata par atbilstošām sievietēm un vīriešiem”.

“Ar dzimumu saistīta vardarbība pret sievietēm” ir vardarbība, kas vērsta pret sievieti tāpēc, ka viņa ir sieviete, vai vardarbība, kas nesamērīgi skar sievietes.”

“Vardarbības upuris” konvencijas izpratnē ir fiziska persona, kas pakļauta vardarbībai pret sievieti vai vardarbībai ģimenē.

“Sieviete” konvencijas izpratnē ir arī meitenes līdz 18 gadu vecumam.

Konsilija organizētāji vērsa ekspertu uzmanību uz jautājumu: kāpēc polemikā par Stambulas konvenciju visa uzmanība tiek koncentrēta uz jēdziena “*gender* (dzimums)” izmantošanu Konvencijā — pat vairāk kā uz jēdzienu “vardarbība” vai “līdztiesība (ne-diskriminācija)”, kas ir Konvencijas būtība, un izvirzīja vairākus “degošus” jautājumus, uz kuriem atbildes apkopotas Konsilija slēdzienā.

Diskusijas izklāsts

Neskatoties uz konsilija organizētāju izvirzītajām diskusijas tēmām, eksperti pievērsās savas argumentācijas izklāstam par jautājumu — ratificēt vai neratificēt Stambulas konvenciju, turklāt, nepārprotami iezīmējās divi galēji pretēji viedokļi. Trīs ekspertes (visas speciālistes dzimumlīdztiesības jautājumos un akadēmiskās vides pārstāves), bija pārliecinātas, ka, Stambulas konvencija ir jāratificē nekavējoties, un tas dos labumu sieviešu aizsardzībai pret vardarbību, kas Latvijā ir liela problēma. Trīs eksperti

pauda stingru pārliecību, ka Konvencijas ratifikācija nav pieļaujama, tāpat domāja Tieslietu ministrijas pārstāve un par to liecināja iesniegtais tieslietu ministra padomnieces ziņojums. Vienas ekspertes pozīcija bija neitrāla, bet viņa uzskatīja, ka Konvencijas ratifikācija pati par sevi neko nedos — ir jāmaina sabiedrības attieksme pret vardarbību, un tikai tad būs iespējams to novērst. Viņa uzsvēra Konvencijas labo nodomu un nesaskatīja nekādus zemūdens akmeņus tās formulējumos. I. Šuvajevs norādīja, ka lēmumu pieņems Parlaments, bet svarīgi izprast problēmu. Konvencijas gadījumā tas nav noticis, visuzskatāmāk to apliecina tās noraidītāji.

Vai Stambulas konvencijas mērķis un ietekmētās jomas ir Latvijas sabiedrībai svarīgas?

Viens no Konvencijas mērķiem ir harmonizēt nacionālo valstu likumus par vardarbību pret sievietēm un vardarbību ģimenē, un tas skar: krimināltiesības (SK 33.–39.p.); kriminālprocesu (SK 52.–53. p.); civilprocesu (SK 52.–53.p.); migrāciju un patvērumu (SK 59.–61.p.); izpratnes veidošanu un izglītību. (SK 13.–14. p.)².

Tādā izpratnē Konvencijas nodoms ir svarīgs ikvienai sabiedrībai. Starptautiski pētījumi liecina, ka Latvijā vardarbība pret sievieti gadās bieži. Pēc konsilija masu medijos publicēta ziņa par Eiropas Dzimumu līdztiesības institūta (EIGE)³ pētījumu, kas atklāj, ka kopš 15 gadu vecuma fizisku vai seksuālu vardarbību piedzīvojuši 38,6% sieviešu. Šis rādītājs ir augstāks par ES vidējo, kur kopš 15 gadu vecuma fizisku vai seksuālu vardarbību ir piedzīvojuši 33% sieviešu. Latvijā vardarbība ir smagāka. Latvijas sievietes visbiežāk ir cietušas no dzīvesbiedriem. Vairāki rādītāji Latvijā ir sliktāki par ES vidējiem rādītājiem, Eiropas Dzimumu līdztiesības indekss ir zemāks (sliktāks) par ES vidējo un vardarbības pret sievieti analīzes rezultāts ir augstāks (sliktāks) kā ES vidēji.⁴ Pētījums

liecina, ka vardarbība pret sievieti Latvijā izmaksā 915 miljonus eiro gadā, vardarbība, kuru veic cietušā cilvēka intīmais partneris, — vairāk kā 495 miljonus eiro, no tiem vairāk kā 442 miljonu eiro zaudējumi saistīti ar vardarbību pret sievieti (daudz, bet mazāk kā Igaunijā un Lietuvā)⁵.

Konsilija dalībnieki nešaubījās, ka vardarbība pret sievietēm un vardarbība ģimenē ir izskaužama. Viņi atzina, ka vardarbība pret sievieti un vardarbība ģimenē ir sastopama daudz biežāk, nekā sabiedrībai liekas. Salīdzinoši zemie šādas vardarbības rādītāji, kas iegūti vienkāršā statistiskā uzskaitē (piemēram, pieteikumu skaits par pagaidu aizsardzību pret vardarbību pirms prasības celšanas), ir skaidrojami ar to, ka cietušie nesūdzas (tas konstatēts arī EIGE ziņojumā) vai neuzskata pret sevi vērsto rīcību vai draudus par vardarbību tiesiskā regulējuma aspektā.

Tomēr Tieslietu ministrija saskata, ka saskaņā ar Konvencijas 12. panta pirmo daļu, tās tvērums neaprobežojas tikai ar Konvencijas nosaukumā un 3. pantā formulēto nodomu un uzskaitītajām tiesību jomām. Tieši šis apstāklis (Konvencijas pirmās nodaļas panti un paskaidrojošais pielikums) ir radījis bažas un plašu sabiedrisku diskusiju par Konvencijas ratifikācijas lietderību un koncentrējis to uz Konvencijā paredzētajām “izmaiņām” un “dzimuma (*gender*)” jēdziena ieviešanu vairāk, kā uz jēdzieniem “vardarbība” un “līdztiesība (ne-diskriminācija)”, kas ir Konvencijas būtība.

Kādas sekas var radīt Stambulas konvencijā ieviestais dzimuma (*gender*) jēdziens

No Konvencijas teksta un pavadošajiem dokumentiem var saprast, ka tās izpratnē jēdzienam “dzimums” ir īpaša nozīme. Tieši tas ir radījis Tieslietu ministrijas un vairāku ekspertu bažas, ka Konvencijas ieviešana var kaitēt Latvijas sabiedrībai.

Turklāt, Latvijā nerimst diskusija, kā latviskot jēdzienu “*gender*”. Nav arī īsta

skaidrojuma, kas ir vardarbība ģimenē un kā to identificēt.

Latviešu valodā tulkotajā Konvencijas tekstā "gender" tulkots kā "dzimums". Latvijas Republikas Tieslietu ministrija lieto jēdzienu "sociālais dzimums".

Latviešu valodā jēdzienam "dzimums" ir divas nozīmes, kam angļu valodā atbilst atsevišķi vārdi: dzimums kā bioloģiskais dotums (sex) un dzimums kā socializācijas faktors (gender). Lai atšķirtu viena jēdziena divējādās nozīmes, latviešu valodā tiek meklēts jauns termins dzimuma kā sociālizācijas faktora apzīmēšanai: dzimte, sociālais dzimums, dzimumsocialitāte, izvēlētais dzimums (radikālās feministes — dzimtes izvēlei jābūt konstitucionāli garantētai brīvībai), arī "dženders".

Konvencijas ratifikācijas noliedzēji norāda, ka Konvencijā jēdziens "dzimums" (vai "sociālais dzimums") ir definēts pārāk plaši un neskaidrību rada Konvencijā norādītie uzdevumi, kas saistīti ar "stereotipu izskaušanu par sieviešu un vīriešu lomu".

Stambulas konvencijā ar jēdzienu "dzimums" tiek saprastas sociālās (angļu tekstā: sociāli izveidotās) lomas, uzvedība, nodarbošanās un īpašības, ko konkrētā sabiedrība uzskata par atbilstošām sievietēm un vīriešiem.

Konvencijas 12. pants skan šādi: "Konvencijas dalībvalstis veic visus vajadzīgos pasākumus, lai veicinātu izmaiņas sociālās vides un kultūras noteiktajos sieviešu un vīriešu uzvedības modeļos nolūkā izskaust aizspriedumus, paražas, tradīcijas un jebkādu citu praksi, kuras pamatā ir ideja par sieviešu nepilnvērtību vai par sieviešu un vīriešu lomām, kas padarītas par stereotipiem."

Konvencijas 14. panta 1. daļā Konvencijas dalībvalstis aicinātas veikt vajadzīgos pasākumus, lai visu izglītības līmeņu mācību programmās iekļautu mācību vielu par tādiem jautājumiem kā sieviešu un vīriešu līdztiesība, tādas dzimumu lomas, kas nav padarītas par stereotipiem, utt.

Konvencijā nav norādīta "dzimuma" (sociālā dzimuma) sasaiste ar bioloģiskajiem dzimumiem, kā tas ir, piemēram, Romas Starptautiskās krimināltiesas statūtu 7. panta 3. daļā: "Šo Statūtu mērķiem termins "dzimums" (angl. *gender*) ir attiecināms uz diviem dzimumiem (angl. *sex*), vīriešu un sieviešu, kas sastopami sabiedrībā. Termins "dzimums" (angl. *gender*) neietver sevī nevienu citu nozīmi, kā vien iepriekš definēto". Ja tāda norāde būtu, šaubas par Stambulas konvencijas negatīvo ietekmi būtu mazākas. Ja tā nav, jēdzienu "dzimums (gender)" un ar to saistītās norādes dalībvalstīm par "sieviešu un vīriešu lomas, kas padarītas par stereotipiem" un "dzimumu lomas, kas nav padarītas par stereotipiem" var interpretēt neierobežoti, sagraujot un pat draudot izskaust tradicionālos sabiedrības organizācijas modeļus, piemēram, laulību starp vīrieti un sievieti un dabisko ģimenes modeli (tēvs, māte, bērni), ko aizstāv Latvijas Satversme. G. Kūtris precizēja riska zonas: Satversmes 110. pants, 100. un 112. pants (par laulību, vārda brīvību un izglītību).

Pēc Konvencijas ratifikācijas noliedzēju domām, neskaidrie formulējumi var rosināt "nestereotipisku" dzimumu lomu "godā celšanu" un uzspiešanu visai Latvijas sabiedrībai (piemēram, par normu uzskatot pretējā dzimuma apģērba nēsāšanu, transseksuālismu, transvestitismu un cita veida uzvedību, kas lielai daļai sabiedrības nav pieņemama). Jāņem vērā, ka Latvijas tiesību sistēma, tieši otrādi, bērnos cenšas nostiprināt sabiedrībā pieņemtu vērtību orientāciju.

Z. Stankevičs, pamatojot savus argumentus pret Konvencijas ratifikāciju, atsaucās uz Lietuvas ekspertu grupas secinājumu⁶, kurā atgādināts, ka jēdziens "sociālais dzimums" (gender) ir radies no sociālās konstruktīvisma teorijas un filozofu darbiem, kuros tiek apgalvots, ka dzimums nav saistīts ar bioloģiju. Šajā dokumentā Lietuvas eksperti skaidro, ka medicīnā jēdzienu "sociālais dzimums" saprot kā "dzimumidentitāte", "dzimuma

pašidentitāte”, un norāda, ka dzimuma identitātes veidošanos nosaka bioloģiskie faktori kopā ar sociāliem un psiholoģiskiem faktoriem.⁷ Lietuvas eksperti uzskata, ka sociālā dzimuma varianti ir tādi, kādu sociālo dzimumu cilvēks ir pieņēmis savu “dziļi izjūtamajai sajūtai” dēļ, un uzskata, ka dzimumidentitātes atšķirība no bioloģiskā dzimuma ir individuāla psiholoģiska problēma. Turpretī Stambulas konvencija definē jēdzienu “dzimums” kā faktoru kopumu, ko konkrētā sabiedrība uzskata par atbilstošu sievietēm un vīriešiem.

Konvencijas tekstu var lasīt arī citādi — atzīstot, ka Konvencijas pantos nereti lietots jēdziens “sieviešu un vīriešu”, ko var uzskatīt par jēdziena “dzimums” konkretizāciju. Pantos, kas regulē konkrētus pasākumus, lietoti formulējumi “vardarbības upuris”, “vardarbības izdarītājs”. Konvencijas 6. pants, kas definē dzimumu līdztiesības principam atbilstošu politiku, nosaka: “Konvencijas dalībvalstis apņemas ievērot dzimumu līdztiesības aspektu, īstenojot šīs Konvencijas noteikumus un novērojot to ietekmi, un veicināt un efektīvi īstenot sieviešu un vīriešu līdztiesības politiku un sieviešu *iespēju palielināšanas* (latviešu tulkojumā — neatkarības) politiku”.

12. panta 1. daļā minētie “lomu stereotipi”, ja tos sasaista ar Konvencijas mērķi “sekmēt jebkādas diskriminācijas pret sievieti izskaušanu” un “paplašināt sievietes iespējas”, var būt piemēram, par sievietes lomu politikā, zinātnē vai citās mūsdienās visiem pieejamās cilvēka darbības jomās (47 Eiropas Padomes dalībvalstu vidū var būt tādas, kurās sievietes loma joprojām netiek uztverta līdzvērtīgi vīrieša lomai).

Šāds skatījums mazina aizdomu ēnu par Konvencijas izmantošanu sabiedrībai nepieņemamu pārmaiņu veicināšanai, tomēr arī norāda, ka tās pilnīgas ieviešanas sekas vēl nav pietiekoši izprastas un izskaidrotas. Visi no akadēmiskās vides nākušie eksperti norādīja, ka pētījumi par dzimumu līdztiesību pastāv, bet tie nav izraisījuši pietiekošu

sabiedrības un lēmumu pieņēmēju uzmanību. Par jēdzienu “dzimums” diskutē ne tikai Latvijā, ir arī antigenderisma diskusija, un tām mēdz būt politiska (ideoloģiska) nokrāsa. Sociālā dzimuma izpratne ir radusies sociālajā vidē, un ir pētījumi, kā tā savienojas ar bioloģiskā dzimuma izpratni.

Ko vēl paredz Stambulas konvencija

Stambulas konvencijā ir Preambula, 81 pants un papildinājums par GREVIO privilēģijām un imunitāti. Konvencija paredz, ka dalībvalstis pieņem un īsteno efektīvu, vispusīgu un saskaņotu valsts politiku, kura ietver pasākumus, lai novērstu un nepieļautu jebkādu vardarbību, īsteno politiku šādās jomās: novēršana, tostarp izpratnes veidošana, izglītošana un attiecīgo profesiju pārstāvju apmācība; aizsardzība un atbalsts; materiālās tiesības, tostarp sodi; izmeklēšana, apsūdzība, procesuālās tiesības un aizsardzības pasākumi; migrācija un patvērums; starptautiskā sadarbība un uzraudzības mehānisms.

Konvencijā uzsvēta izmeklēšanas un sodu nozīme, lai nepieļautu vardarbību pret sievieti un vardarbību ģimenē. Aizsargājot no vardarbības cietušos, diskriminācija nav pieļaujama, taču pasākumi, lai novērstu ar dzimumu saistītu vardarbību un aizsargātu sievietes no šādas vardarbības, netiek uzskatīti par diskrimināciju.

Konvencija paredz, ka vardarbības nepieļaušanai ir jāizveido vispusīga un saskaņota valsts politika un jāatrod finansējums tās īstenošanai, bet nenorāda tā avotus. Valstīs ir jāveicina un jāatbalsta pilsoniskās sabiedrības organizāciju darbība pret vardarbību.

7. panta 2. punkts nosaka, ka izstrādātajai valsts politikai jāparedz, ka pats galvenais veiktajos pasākumos pret vardarbību ir cietušo tiesības. Preventīvo pasākumu mērķis ir novērst turpmāku un atkārtotu vardarbību, un tie paredzēti gan cietušajiem, gan vardarbīgām personām.

Ko nozīmē tas, ka Konvencija ir veltīta galvenokārt sieviešu aizsardzībai pret vardarbību, un kā tas ir saistāms ar jēdziena “gender (dzimums)” izmantošanu?

Stambulas Konvencijas Preambulas seši punkti ir veltīti skaidrojumam, kāpēc Konvencija ir vērsta galvenokārt uz vardarbību pret sievietēm. Konvencijas Preambulā minēta arī bērnu aizsardzība pret vardarbību ģimenē.

Konvencijas ratifikācijas noliedzēji uzskata, ka šāda vienpusība (ja tā tiešām pastāv) izslēdz no aizsardzības pret vardarbību vīriešus un zēnus. Konvencijas materiālais tvērums ir ne tikai pret vardarbību, bet tas “ierauj iekšā” ideoloģiju (jāmaina stereotipi). Vīrietis tiek nostādīts pret sievieti, un to var uzskatīt par sabiedrības šķelšanu. Bioloģiskais dzimums tiek atšķelts no sociālā. Par to, ka Konvencija nav tikai par vardarbību, liecina 12. un 14. pants, kas nosaka ideoloģiju, tāpēc var uzdot jautājumu — kāpēc ir piedāvāts starptautisks dokuments, kas nevis vieno sabiedrību, bet šķeļ un rada diskusijas ne tikai Latvijā. Kādā intervijā arī akadēmiķe Dr. Ausma Cimdiņa atzinusi, ka Stambulas konvencijā nedarbojas dzimumu neitralitātes princips, kas ir Eiropas dzimumu līdztiesības pamatā. “Tiek prioritēts viens dzimums, bet otrs stigmatizēts.”⁸

Piemēram, Konvencijas 12. panta 4. daļā vīrieši un zēni īpaši aicināti “aktīvi sniegt savu ieguldījumu, lai novērstu jebkādu vardarbību, uz ko attiecas šī Konvencija”. No tā var saprast, ka vardarbība nāk galvenokārt no vīriešu puses.

Patiesām, Konvencijas darbības jomas definējums (2. p.) nosaka, ka tā attiecas uz jebkādu vardarbību pret sievietēm, tostarp vardarbību ģimenē, kas nesamērīgi skar sievietes. Taču šajā un citos Konvencijas regulējumos ir pretrunas un Konvencijas darbības jomas paplašinājumi. Piemēram, vardarbības

upura definīcija (“fiziska persona, kas pakļauta vardarbīgai rīcībai” (3. p. e)) pieļauj arī vīriešu un zēnu aizsardzību gadījumā, ja notikusi vardarbība ģimenē, jo šādas vardarbības definīcijā nav minēts, ka jāņem vērā tikai tāda vardarbība, “kas nesamērīgi skar sievietes”. Citos pantos lietots formulējums: “ikviena, īpaši sieviešu” (4. p. 1. p), kas arī pieļauj vīriešu un zēnu aizsardzību. Taču vairākos pantos ir lietoti formulējumi ar norādi, ka norma attiecas uz vardarbību, kas ir Konvencijas darbības joma (tātad, nav piemērojama vīriešiem un zēniem).

Dalībvalstis tiek mudinātas piemērot šo Konvenciju **visiem** cietušajiem no vardarbības ģimenē, taču arī norāda, ka īpaša uzmanība jāpievērš sievietēm, kuras cietušas no vardarbības, kas saistīta ar viņu dzimumu (šāds cietušais var būt arī vīrietis vai zēns, bet ar šo pantu viņu aizsardzību Konvencija nenodrošina). Konvencijas 18.–43. pantā (izņemot dažus pantus) norādīto pasākumu mērķa grupa ir “vardarbības upuri”, vai “vardarbības upuri, īpaši sievietes un viņu bērni” (iespējams, var būt arī citi “vardarbības upuri” — vīrieši un zēni).

GREVIO savos vērtējumos par dalībvalstu rīcību atbilstoši Konvencijas regulējumam, var stingri pieturēties Konvencijas darbības jomas formulējumam, bet arī tas ir pretrunīgs. Panta pirmajā daļā teikts, ka Konvencija attiecas uz **jebkādu** vardarbību pret sievietēm, tostarp vardarbību ģimenē, kas nesamērīgi skar sievietes, bet otrajā daļā Konvencijas dalībvalstis tiek mudinātas piemērot šo Konvenciju **visiem upuriem**, kas cietuši no vardarbības ģimenē. Panta otrajā daļā teikto var saprast tā, ka uzmanība jāpievērš visiem, kas kļuvuši par upuriem vardarbībai, bet sievietēm, kas cietušas no vardarbības tāpēc, ka viņas ir sievietes, jāpievērš īpaša uzmanība.

Konvencijas ratifikācijas aizstāvji bija pārliecināti, ka sieviešu aizsardzībai ir jāpievērš īpaša uzmanība, jo vardarbība pret sievieti ir izplatīta arī Latvijā. Konvencijas pieņemšana

sekmēs aizsardzības normu ieviešanu dzīvē, nevis tikai formālu iekļaušanu normatīvajā regulējumā, kā tas mēdz būt pašlaik.

I. Šuvajevs atgādināja, ka ir arī pozitīva diskriminācija, piemēram, pasargāt sievietes no smaga darba vai kaitīgas ietekmes.

Vai Stambulas konvencijas radītie riski ir nozīmīgi?

Konvencijas 4. panta 2. daļa paredz, ka Konvencijas dalībvalstis nosoda jebkādu sieviešu diskrimināciju un nekavējoties pieņem normatīvos aktus un veic citus pasākumus, kas vajadzīgi, lai to novērstu, jo īpaši: “iekļaujot savas valsts konstitūcijā vai citā atbilstošā tiesību aktā sieviešu un vīriešu līdztiesības principu un nodrošinot šā principa faktisku īstenošanu”. Šī prasība padara Konvencijas riskus, ja tādi ir, par nozīmīgiem.

B. Rudevska secina: “SK ir ārkārtīgi plaša un pašreiz pat vēl neapzināta darbības joma, ieskaitot sabiedrības pārveidošanu. Tas iziet ārpus normatīvā tiesību akta, kāds ir starptautisks līgums, arī SK, regulēšanas jomas.”

Eksperti atgādināja, ka Konvencijai ir ne tikai galvenais dokuments, bet arī liels pavaidošais dokuments, kas Konvencijas formulējumus padara vēl aizdomīgākus.

Nedefinēto un slikti izskaidroto jēdzienu izmantošana Konvencijā var radīt situāciju, ko B. Rudevska skaidroja šādi: “Ja normatīvajā tiesību aktā (kāds ir SK) definīcija ir ļoti plaša un gandrīz neierobežota, tad agri vai vēlū to sāks interpretēt neierobežoti, tajā ielasot iekšā visdažādākos dzīves gadījumus — un to pamatos ar dinamisku interpretāciju, jo sabiedrība ir evolucionējusi.”

S. Šimfa uzskatīja, ka “Konvencija ir “Trojas zirgs”, ar kuru zem laba nodoma ir iespējams sabiedrībā ievadīt tādas lietas, kas Latvijā nav izdiskutētas (homoseksuālisms, genderisms), un tā ir ietekme uz mūsu garu. Vai pieņemsim šo ideoloģiju, vai noraidīsim — tāda ir izvēle. Ne viss, ko piedāvā ir jāpieņem.”

Z. Stankevičs, novērtējot sekas, kādas varētu radīt pārprasta jēdziena “dzimums” izmantošana, atgādināja dažus faktus no Lietuvas ekspertu atzinuma par pasaulē veikto pētījumu rezultātiem un citiem pētījumiem. Dāņu pētnieki 2016. gadā publicēja pētījumu par 104 dzimumu mainījušu pacientu veselību: to dzīves ilgums bija 53,5 gadi, lai gan Dānijā vīrieši vidēji dzīvo 78,0, bet sievietes — 81,9 gadus. Turklāt vardarbība pret sievietēm Dānijā ir visaugstākā, kaut arī Dānija bija viena no pirmajām valstīm Eiropā, kas sāka iemiesot dzīvē Stambulas konvencijas postulātus un to ratificēja. Tas liecina, ka Konvencijas darbība nesamazina vardarbības līmeni, un no tā secināja — Stambulas konvencija ir balstīta uz nezinātniskiem pamatojumiem, ko nepierāda prakse. No akadēmiskās vides nākušās ekspertes iebilda, sakot, ka vispār šajos jautājumos ir veikti pētījumi, bet Latvijā par tiem neinteresējas.

Nav noliedzams, ka Konvencija pauž vienus izpratni par vardarbības mazināšanas metodēm. Par galveno vardarbības pret sievieti un vardarbības ģimenē cēloni tā min dzimumu nelīdztiesību, tāpēc par galveno vardarbības novēršanas veidu nosaka sieviešu un vīriešu līdztiesību *de jure* un *de facto* (SK, Preambula) un uzsver dzimumu līdztiesības politikas nozīmi visos īstenojamajos pasākumos, turklāt, koncentrējas uz aizsardzību pret vardarbību pret sievieti. Vīriešus un zēnus tas izslēdz no aizsardzības pret vardarbību, saistītu ar dzimumu. Pretēji tam, Latvijas normatīvajā regulējumā ne vardarbībā cietušie, ne arī vardarbīgas personas nav šķīrotas pēc dzimuma.

Parasti uzskata, ka vardarbību pret sievieti un vardarbību ģimenē rada nelabvēlīgi ekonomiskie apstākļi, taču gan pētījumi, gan tie, kuri ar problēmu sastopas, atklāj, ka vardarbība ir sastopama arī labi situētās ģimenēs. Uzsverot tikai vienu vardarbības cēloni, Stambulas konvencija var mudināt atteikties no nabadzības un citu ietekmējošu faktoru (narkotikas, alkohols u.c.) ietekmes

novēršanas (par to liecina *GREVIO* ziņojuma norādes par Dāniju). I. Šuvajevs atgādināja, ka ģimenēs visnotaļ izplatīta vardarbības forma ir māte pret meitu (arī tēvs pret dēlu), bet šis aspekts Konvencijā nav pamanāms, un arī eskperti to neminēja. No tā izriet, ka Konvencija neņem vērā pētījumos iegūtos secinājumus, ka vardarbības cēloņi veidojas dažādi: individuālajā, ģimenes, kopienas un sabiedrības līmenī.

Turklāt, ir radušās šaubas par Konvencijas ieviešanas uzraudzības ietekmi uz Latviju un uzraudzības institūciju prasību izpildes cenu. Piemēram, pirmajā ievēlētajā *GREVIO* sastāvā ir desmit sievietes, nav neviena vīrieša un nav nodrošināta Konvencijā prasītā “daudznozaru kompetence” (SK 66. p. 2 p.). Ja jau pirmajā, Konvencijas izpildei ārkārtīgi nozīmīgajā solī (*GREVIO* grupas izveidošana), ir pieļauta brīva interpretācija un pārkāpti pašu radītie nosacījumi, šāda rīcība ir iespējama arī turpmāk un prasības var būt neprognozējamas.

Kaut arī Tieslietu ministrijas un dažu ekspertu argumentācija pret Konvencijas ratificēšanu bija spēcīga, konsijā izskanēja ne mazāk pārliecinoši pretargumenti, kas liecināja par lielāku toleranci pret pārmaiņām sabiedrībā. Viens no tiem — Konvencija nav tikai par dzimumu līdztiesību, bet tās galvenais uzdevums ir vardarbības novēršana un nepieļaušana. Apstrīdētie jēdzieni jau ir iestrādāti Latvijas normatīvajā regulējumā. Jebkādu diskrimināciju, tostarp diskrimināciju pēc dzimuma (arī transpersonu diskrimināciju) aizliedz arī citas Latvijā pieņemtās likuma normas.

Konvencijā jēdzieni “līdztiesība” un “diskriminācija” lietoti gandrīz kā līdzvērtīgi, abus saistot ar stereotipiem par sievietu sociālo lomu. G. Kūtris vērsa uzmanību, ka “cilvēktiesību jomā ir jāprot nošķirt vienlīdzīgas attieksmes principu (Konvencijā runāts pat līdztiesību) no diskriminācijas aizlieguma principa. Satversmes komentāros pie 91. panta tas ir izskaidrots izvērsti (tas saskan gan ar Eiropas

Cilvēktiesību tiesas, gan Latvijas Satversmes tiesas skaidrojumiem)”.

Pretargumentus var atrast, rūpīgi pētot Konvencijas tekstu. Atbildot uz jautājumu, vai Konvencija rada apdraudējumu Satversmei, piemēram, pieprasa mainīt ģimenes definīciju (laulības jēdzienu), jāņem vērā, ka Konvencijā ir paredzēts, ka dalībvalstis “maina Konstitūciju vai citu atbilstošu tiesību aktu”, taču šim gadījumam ir norādīts konkrēts iemesls — “lai iekļautu tiesību aktā sievietu un vīriešu līdztiesības principu (SK 4. p.)”, turklāt, tikai lai nepieļautu vardarbību. Arī jēdziens “sociālais dzimums” ir definēts un pastāv jau sen. Sievietu diskriminācija rodas tāpēc, ka ir priekšstati par sievietes lomu. Visas normas par diskriminācijas novēršanu faktiski runā par sociālām lomām. Priekšstati ir būtisks vardarbības cēlonis, un stereotipus ir jāmaina.

Konvencijas ratifikācijas aizstāvji uzskatīja, ka Konvencijā princips par bioloģiskā un sociālā dzimuma neatdalāmību nav pārkāpts. Arī izglītībā nekas jauns netiek piedāvāts — par vardarbību un sociālā dzimuma jēdzienu Latvijas skolās jau māca.

D. Balode pauda pārliecību, ka “Konvencijas ratifikācija nekādus riskus nerada, bet, pati par sevi, arī nedos nekādu labumu. Slimība nav Konvencijas teksts, bet tā interpretācija, instrumentālāzācija. Tā šķēļ sabiedrību. Tas nozīmē, ka Konvencijas ieviešanā ar tekstu maz sakara, svarīgi, kā tas tiek lietots. Iebildumos par Konvencijas ratifikāciju nav argumentu, kāpēc mēs kā valsts un sabiedrība domājam, ka tā varētu būt pārāk plaši interpretēta. Jautājums ir arī — kā tas varētu mūs ietekmēt.

Konvencijas mērķi tiks sasniegti tikai tad, kad sabiedrība sapratīs, ka vardarbība pret sievieti un vardarbība ģimenē nav pieļaujama, un aktīvi iesaistīsies tās apkarošanā. Viņa piebilda, ka no teoloģiskā viedokļa Konvencijas definētie mērķi ir labi, tā aizstāv tos, kuri paši sevi nevar aizstāvēt. Reliģija par to runā, piemēram, ka ir jāaizstāv

sievietes-atraitnes, jāatbalsta to, kas mazina vardarbību. Tāpēc pret Konvencijas ieviešanu nevarētu būt nekādu iebildumu.”

Z. Stankevičs teikto apstrīdēja, norādot, ka “teoloģijas viedokļi izsaka Latvijas galvenās kristīgās konfesijas, nevis reliģijpētnieki, un viņu viedoklis ir negatīvs — viņi ir pārliecināti, ka Konvenciju nekādā gadījumā nedrīkst ratificēt. Ja Stambulas konvenciju pieņem, savas tiesības var pieprasīt visi “gender” — kā redzams Lietuvas Saeima deputāta pieprasījumā, Kanādā tāds ir 31.” Lietuvas ekspertu grupa gan secina, ka 2016. gadā Ņujorkas Cilvēktiesību komisijas izdotsis dzimumu saraksts ar 31 nosaukumu ir tikai apkopojums, cik dažādi Ņujorkas reģiona transseksuālās personas sauc savu dzimumidentitāti, kas var būt vīriešu, sieviešu vai kaut kā pilnīgi cita.

I. Šuvajevs ar Konvenciju saistītās norises nosauca par “dīvainas un ačgārnas loģikas apliecināšām norisēm. Diskusija ir vērtīga tad, ja diskutē lietpratēji. Saistībā ar Konvenciju var izšķirt trīs jomas — Konvencija, jezga ap Konvenciju un vardarbība. Saceltajā jēgā iezīmējas vairāki “argumentācijas” veidi: tā sauktais nūjas arguments — iebaidīšana; vārdu maģija — mirāžas uzbūvēšana un “argumentēšana” no varas pozīcijām, nezināšana, liekot lietā pseidopierādījumus un taktiskus paņēmienus, lai pārliecinātu par savu taisnību. Raksturīgi paņēmieni ir atsaukšanās uz daudziem (t.s. nulles jēdziens), daļas aizstāšana ar veselo, atsaukšanās uz tradīciju, to neskaidrojot, loģiskais pretrunīgums u.tml. Vērojama arī maldināšana, noklusēšana u.tml.” Viņš atgādināja, ka arī mobings ir vardarbība.

Konvencijas ratifikācijas aizstāvji uzskatīja, ka ne 12., ne 14. pants neveido Konvencijas materiālo tvērumu. 14. pants ir par izglītību vardarbības jautājumos, un šādā kontekstā jāsaprot uzdevums, ka visu līmeņu mācību programmās jāiekļauj mācību viela “par tādām dzimumu lomām, kas nav padarītas par stereotipiem”. Sociālais dzimums var

mainīties. Konvencija ir pret aizspriedumiem par sociālo dzimumu, kas rada vardarbību.

Vai Stambulas konvencijas regulējums Latvijā būtiski uzlabo esošo normatīvo regulējumu?

Konsilija sākumā Tieslietu ministrijas pārstāve A. Rozena informēja dalībniekus par normatīvo regulējumu, kas Latvijā jau ieviests.

Valdības uzdevums ir formulēts Deklarācijā par Māra Kučinska vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību, un skan šādi: turpināsim un attīstīsim vardarbībā cietušu bērnu rehabilitāciju, sniegsim atbalstu ģimenēm, kurās konstatēta vardarbība, sniegsim atbalsta pasākumus cietušām personām” (99. p.). Darbs notiek vairākos virzienos:

1) emocionālās vardarbības nepieļaušana (izmaiņas Krimināllikumā) kopš 2018. gada 1. janvāra:

- noteikta psiholoģiskas dabas traucējumu gradācija, definējot kritērijus psihiska traucējuma vai psihiskas traumas noteikšanai;
- noteikta kriminālatbildība par personas vajāšanu;
- t.s. pagarinātā (18+20) noilguma gadījumi papildināti ar piespiedu laulības, sieviešu dzimumorgānu kropļošanas, piespiedu aborta vai piespiedu sterilizācijas gadījumiem;
- paplašināts atbildību pastiprinošo apstākļu saraksts ar diviem gadījumiem: noziedzīgs darījums nodarīts pret nepilngadīgo un noziedzīgs darījums izdarīts nepilngadīgā klātbūtnē;
- kriminālprocesu par viegliem miesas bojājumiem ģimenes lokā uzsāk neatkarīgi no tā, vai cietušais ir iesniedzis iesniegumu vai sūdzību policijā;

2) cietušo aizsardzība:

- ar grozījumiem Kriminālprocesa likumā (2016. gada februārī) ieviesta ES Cietušo direktīva (2012/29/ES): vairāki jauni cietušo tiesību aizsardzības mehānismi, cietušo pratināšanas īpat-

nības un īpaši aizsargājamo cietušo kategorijas, tostarp nepilngadīgie;

- kopš 2015. gada augusta ir paplašinātas Juridiskās palīdzības administrācijas funkcijas, nodrošinot cietušo personu konsultēšanu (aktivizēts tālruņa numurs 116006 (palīdzības dienests noziegumu upuriem), noslēgts sadarbības līgums ar iestādi “Skalbes” par cietušo personu konsultēšanu);

3) vardarbības nepieļaušana:

- grozījumi Civilprocesa likumā (2014. gada marts) dod iespēju izolēt no ģimenes (mājokļa) fiziskas, seksuālas, psiholoģiskas vai ekonomiskas vardarbības veicēju; nodrošina nekavējošu (diennakts laikā) pagaidu aizsardzību; noteikta atvieglota pierādījumu nasta vardarbības upuriem;
- grozījumi likumā “Par policiju” (2014. gada marts) — tiesības, ja pastāv tūlītēji draudi, izsaukuma laikā likt vardarbīgai personai nekavējoties atstāt mājokli uz laiku līdz astoņām dienām;
- grozījumi Bāriņtiesu likumā (2014. gada marts) — iespēja bāriņtiesai patstāvīgi vērsties tiesā par pagaidu aizsardzību pret vardarbību pret bērnu vai personu, kas pastāvīgi dzīvo kopā ar viņu;
- grozījumi Civilprocesa likumā (2015. gada decembris) — pieņemot lēmumu par aizgādības un saskarsmes tiesībām, tiesai jāņem vērā, vai iepriekš nav bijuši vardarbības gadījumi pret bērnu vai bērna vecāku;

4) turpmākie rīcības virzieni:

- “Bērna māja” darbam ar seksuālā vardarbībā cietušajiem bērniem (pilotprojekts pēc NVO iniciatīvas ar Tieslietu ministrijas atbalstu, sadarbībā ar Labklājības ministriju un Tiesu administrāciju);
- likumprojekts “Vardarbībai un vardarbības riskam pakļauto personu

aizsardzības likums” — par valsts un pašvaldību institūciju, NVO un ārstniecības personu sadarbību no vardarbības cietušo vai vardarbībai pakļauto personu aizsardzībai (saskaņošanas procesā);

- likumprojekts “Grozījumi Civilprocesa likumā par pienākumu atbildētājam (vardarbīgai personai) iziet sociālās rehabilitācijas kursu vardarbības uzvedības mazināšanai” (saskaņošanas procesā);
- bērnu antisociālas uzvedības prevencijas likumprojekts, kura mērķis ir atturēt bērnus un jauniešus no pretlikumīgām darbībām, veidot un nostiprināt bērnos sabiedrībā pieņemtu vērtību orientāciju (saskaņošanas procesā).

Ko jaunu Stambulas konvencijas ienes esošajā normatīvajā regulējumā?

A. Rozena atzina, ka normatīvais regulējums tapis, gatavojoties Stambulas konvencijas parakstīšanai un iespējamai ratifikācijai, taču tas pagaidām neskar jautājumus, par kuru atbilstību sabiedrības interesēm Latvijā ir šaubas. Tieslietu ministrija uzskata, ka esošais regulējums ir pietiekošs aizsardzībai pret vardarbību ģimenē, kas ir Stambulas konvencijas deklarētais mērķis. Konvencijas ratifikācija jaunus uzlabojumus neienesīs.

Saskaņā ar Labklājības ministrijas sniegto informāciju, no Konvencijas 65 pantiem, kas veltīti vardarbības aizkavēšanai, reakcijai uz to, sodiem un palīdzībai vardarbības gadījumā, tikai divi nav iestrādāti Latvijas nacionālajā normatīvajā regulējumā. 12 likumi ir izpildes procesā. Latvijas normatīvais regulējums pilnībā atbilst 51 Konvencijas pantam. (S. Šimfa). Pārējie panti ir par dokumentu virzības procedūras jautājumiem un izpildes pārraudzības jautājumiem, kas uz lietas būtību tieši neattiecas. Latvijā nav tādu vardarbības veidu, kuriem nebūtu atbilstoša regulējuma. Regulējumu pieņemot,

Latvija sekoja ne tikai Stambulas konvencijai, bet arī citiem starptautiskiem dokumentiem. Pagaidām vēl nav izveidots palīdzības centrs, jo šim mērķim nav naudas (G. Kūtris). Kāpēc jāratificē Stambulas konvencija, ja tās lielākā daļa jau ir iestrādāta Latvijas likumdošanā? Ir jāstiprina dzimumlīdztiesība, bet tāpēc nav jāratificē Konvencija.

Kas ir vardarbība un līdztiesība/vienlīdzība ikdienā? Kā tā izpaužas un kā tās mazināt vai nepieļaut?

Jēdziens “vardarbība ikdienā” Stambulas konvencijā nav ne lietots, ne skaidrots. Taču vardarbība ikdienā pastāv, un tā ir daudzveidīga. Kā minēts iepriekš, neizpratne par to, kas ir vardarbība ikdienā, un nespēja to identificēt ir viens no cēloņiem, kāpēc cietušie, it sevišķi, ja vardarbība notiek ģimenē, par to nesūdzas.

Arī Konvencija paredz “[..] izpratnes veidošanas kampaņas vai programmas, [..] lai vairotu sabiedrības informētību un izpratni par dažādajām izpausmēm, kuras piemīt jebkādi vardarbībai, uz ko attiecas šī konvencija [..]” (SK 13. p.1. p.). Pasaules veselības organizācija (PVO) definē šādi: “Vardarbība ir tiša fiziska spēka vai varas lietošana, iedomāta vai reāla, pret sevi, citu personu vai pret grupu vai sabiedrību, kas vai nu izraisa vai ar augstu iespējamību var izraisīt ievainojumu, nāvi, psiholoģisku kaitējumu, attīstības traucējumu vai atņemšanu.”⁹

Konvencija identificē četrus vardarbības veidus (SK 3. p.): fiziskā vardarbība, seksuālā vardarbība, psiholoģiskā vardarbība un ekonomiskā vardarbība. Psiholoģiskā vardarbība un ekonomiskā vardarbība Konvencijā nav definētas un nav skaidrotas pavadošajā Skaidrojošajā ziņojumā vai GREVIO sagatavotajos bāzes ziņojumos par četrām valstīm (Austriju, Monako, Albāniju un Dāniju).

Eksperti norādīja, ka ikdienā sastopamo psiholoģisko un ekonomisko vardarbību patiešām ir grūti nošķirt no, iespējams, nejaušas

kļūdainas rīcības, taču socioloģiskie pētījumi palīdz novilkt robežas. Piemēram, mobings, par ko runāja I. Šuvajevs, ir viens no psiholoģiskās vardarbības veidiem, kas nereti skar sievietes. I. Šuvajevs atgādināja par strukturālo vardarbību, kuru, pēc viņa domām, īsteno arī daži labs no klātesošajiem, pārstāvo varas (kundzības) pozīcijas.

Eksperti neminēja un neanalizēja ārēju apstākļu radītu vardarbību, piemēram, kad valsts politikas dēļ vecākiem nākas izturēties pret saviem bērniem tā, ka viņu rīcībai piemīt visas vardarbības pazīmes (piemēram, skolu likvidācijas dēļ nesagatavotas infrastruktūras apstākļos bērniem vairākas stundas dienā jāpavada ceļā uz skolu un no tās vai, gaidot transportu, kas nebūtu tikami pat pieaugušam cilvēkam).

Jēdzieni psiholoģiskā vardarbība un ekonomiskā vardarbība jau ir iestrādāti Latvijas normatīvajā regulējumā (Grozījumi Civilprocesa likumā, 2014. gada marts). Tomēr GREVIO interpretācija Konvencijas aspektā var atšķirties no nacionālajā regulējumā pieņemtā. GREVIO ieteikumi valstīm, kur tā jau veikusi pārbaudes, norāda, kā Konvencijas īstenošanās uzraudzības procesā var tikt izmantoti neizskaidrotie jēdzieni. Piemēram, GREVIO iesaka Monako, Austrijai un Albānijai kriminalizēt ekonomisko vardarbību pret sievieti un ģimenē, kaut gan jēdziens “ekonomiskā vardarbība” nav definēts un nav zināmi tās noteikšanas kritēriji. B. Rudevska to dēvē par taktiku “vispirms pieņemiet, pēc tam mēs interpretēsim”.

Kas notiek, ja Latvija neratificē Stambulas konvenciju (iespējami sodi par ES disciplīnas neievērošanu, neiegūtie ieguvumi, nezaudētie zaudējumi)?

Eksperti — juristi apgalvoja, ka Konvencijas neratificēšana nekādas juridiskas sekas nerada. Pirmkārt, Konvencija ir Eiropas Padomes, nevis ES dokuments. Eiropas Savienība

kā juridiska persona to it kā ir parakstījusi, bet tikai ekskluzīvās vai dalītās kompetences jomās (trīs jomas), bet ne tajā Konvencijas daļā, kas ir nacionālo valstu kompetences joma. Tas, ka ES ir parakstījusi Stambulas konvenciju, nenozīmē, ka tā ir juridiski saistoša visām ES dalībvalstīm. Parakstot Konvenciju, valsts kļūst par starptautiska līguma dalībnieci un apņemas atturēties no tam neatbilstošām darbībām, taču neuzņemas saistības izpildīt Konvencijas nosacījumus pilnībā un tai nav pienākums ratificēt Konvenciju. Konvencijas 80. pants pieļauj arī Konvencijas denonsēšanu.

Pret Latviju var tikt pielietots tikai politiskais spiediens no starptautisko institūciju, citu valstu, Latvijas amatpersonu un NVO puses. Jautājumu par starptautisku līgumu ratifikāciju lemj tikai un vienīgi Latvijas Saeima.

M. Ābeltiņa atzina, ka “atteikšanās ratificēt Konvenciju dos “zaļo gaismu” varmākām, un tas būtu nepareizs signāls cietušajiem. Nereti cietušie nepretojas vardarbībai, jo uzskata, ka tā ir normāli.”

Konvencijas reatifikācijas pretinieki uzskatīja, ka visi ieguvumi, ko dod Stambulas konvencija, ir iegūstami nacionālo tiesību līmenī, saskaņojot krimināltiesību, civilprocesa un kriminālprocesa normas un labāk rūpējoties par to ieviešanu. Arī tiesībsardzības institūciju darba uzlabošana ir tikai pašu rokās. Pretarguments bija — Konvencijas ieviešana varētu uzlabot izstrādātā pietiekami adekvātā normatīvā regulējuma īstenošanu, kas Latvijā

vienmēr bijusi liela problēma. Ir arī ieguvumi konceptuālā aspektā.

Viens no svarīgākajiem Konvencijas ieviešanas mērķiem ir attieksmes maiņa pret vardarbību.

Vardarbību var mazināt, izzinot tās cēloņus. Tāpēc cīņā pret vardarbību izglītībai un pētniecībai ir milzīga nozīme, arī tam Konvencijā pievērsta uzmanība. Problēmu izpratnei vajadzīgi dati. Latvijā uzkrāti dati ir neprecīzi. Nav pat īsta skaidrojuma, kas ir vardarbība ģimenē un kā to identificēt. Nav datu par ekonomisko vardarbību, un tā nav definēta. Konvencija paredz, ka dalībvalstis sniedz ziņojumus, un tas sekmēs datu sistēmu sakārtošanu.

Konvencija pati par sevi šos jautājumus neatrisinās, bet palīdzēs ārvalstu spiediens. Katrai dalībvalstij ir jāizstrādā uz vietējiem pierādījumiem balstīta politika un monitorinģa sistēma, un par rezultātiem jāatskaitās.

Ekspertu vērtējumi par zaudējumiem/riskiem, ko rada Konvencijā iekļautās juridiskās normas, atspoguļoti 2. tabulas kolonnā “Pret”.

Konsilija slēdziens

Konsilija slēdzienā atspoguļotas atbildes uz “degošajiem jautājumiem”, kas izriet no plašsaziņas līdzekļos atspoguļotajiem viedokļiem par Stambulas konvencijas ratifikāciju, diskusijā iegūtie argumenti “par” un “pret” Stambulas konvencijas ratifikāciju un ieteikums.

1. tab. Konsilija laikā iegūtās atbildes uz “degošajiem jautājumiem”, kas izriet no plašsaziņas līdzekļos atspoguļotajiem viedokļiem par Stambulas konvencijas ratifikāciju

Jautājums	Atbilde
Vai Stambulas konvencija ir tikai par dzimumu līdztiesību? Kādas jomas tā ietekmē?	Stambulas konvencijas definētais nolūks ir novērst vardarbību pret sievietēm un vardarbību ģimenē, stiprinot valstu sadarbību un saskaņotu regulējumu Konvencijas darbības jomā, kas skar krimināltiesību jomu; kriminālprocesi; civilprocesi; migrāciju un patvērumu; izpratnes veidošanu un izglītību. Dzimumu līdztiesība ir galvenais nosacījums, lai nebūtu vardarbības.

Jautājums	Atbilde
	<p>Konvencija paredz, ka dalībvalstis pieņem un īsteno efektīvu, vispusīgu un saskaņotu valsts politiku, kura ietver pasākumus, lai novērstu un apkarotu jebkādu vardarbību, uz ko Konvencija attiecas, šādās jomās: novēršana, tostarp izpratnes veidošana, izglītošana un attiecīgo profesiju pārstāvju apmācība; aizsardzība un atbalsts; materiālās tiesības, tostarp sodi; izmeklēšana, apsūdzība, procesuālās tiesības un aizsardzības pasākumi; migrācija un patvērums; starptautiskā sadarbība un Konvencijas īstenošanas uzraudzība.</p>
<p>Kas ir vardarbība un līdztiesība/vienlīdzība ikdienā, kā tās izpaužas un kā tās mazināt vai nepieļaut?</p>	<p>Jēdzieni vardarbība ikdienā un līdztiesība/vienlīdzība ikdienā juridiskajā praksē nepastāv, tomēr vardarbības izpausmes pastāv ikdienā, un tās dažkārt ir grūti atšķirt no kļūdainas rīcības. Konvencija regulē četrus vardarbības veidus: fizisko, seksuālo, psiholoģisko un ekonomisko, bet divus no tiem — psiholoģisko un ekonomisko vardarbību nedefinē.</p> <p>Jēdzieni psiholoģiskā vardarbība un ekonomiskā vardarbība jau ir iestrādāti Latvijas normatīvajā regulējumā (Grozījumi Civilprocesa likumā, 2014. gada marts). Krimināllikums Latvijā paredz iespēju saukt personu pie atbildības par psiholoģisku vardarbību.</p> <p>Nacionālā līmenī problēma nav jēdziena izpratne, bet pierādīšana, taču starptautiskā skatījumā var rasties nesaskaņa starp šo jēdzienu izpratni nacionālā un Konvencijas aspektā.</p>
<p>Kas notiek, ja Latvija neratificē Stambulas konvenciju (iespējami sodi par ES disciplīnas neievērošanu, neiegūtie ieguvumi, nezaudētie zaudējumi)?</p>	<p>Nekādi sodi par atteikšanos ratificēt Konvenciju Latvijai nav iespējami.</p> <p>Galvenais ieguvums, ko dotu Stambulas konvencija, ir paredzētā normatīvā regulējuma ieviešanas efektivitātes paaugstināšana vardarbības nepieļaušanai, pētniecības un datu vākšanas sistēmas uzlabošana. Pārējie ieguvumi (efektīvs aizsargājošais normatīvais regulējums, sabiedrības attieksmes maiņa pret vardarbību) ir sasniedzami nacionālo tiesību līmenī. Arī tiesībaizsardzības institūciju darba uzlabošana ir tikai pašu rokās.</p> <p>Neskaidro formulējumu dēļ nav izslēgti zaudējumi un riski, kas apkopot 2. tabulā.</p>
<p>Kāpēc Stambulas konvencijā ieviests un uzsvērts jēdziens “dzimums”.</p>	<p>Jēdziena “dzimums”, kā tas definēts Stambulas konvencijā, ieviešana nozīmē jaunu, iespējams, paplašinātu un ar bioloģisko dzimumu nesaistītu pieeju dzimumu līdztiesības traktējumā.</p>

Jautājums	Atbilde
Vai Latvijā ir nepārprotama un visiem zināma izpratne, kas Stambulas konvencijas definējumā ir “dzimums”?	Konvencijas tulkojumā lietots termins “dzimums”, kas neatšķir dzimumu kā bioloģisku dotumu un dzimumu kā sociālās jomas subjektu. Izteikti vairāki priekšlikumi, kā latviskot angļu terminu “gender”, bet neviens no tiem nav iedzīvojies ikdienā un nav lietots Konvencijas tulkojumā latviešu valodā. Tas nozīmē, ka jēdziens “dzimums” (ko tulko kā “dzimte”, “sociālais dzimums”, “dzimumsocialitāte”, arī “dzimumidentitāte”, “izvēlētais dzimums”) Latvijā nav līdz galam izprasts ne kopumā, ne, vēl jo vairāk, Konvencijas aspektā.
Vai jēdziens “dzimums” definē Konvencijas mērķa objektu (dzimumu lomu stereotipus, vai “izvēlēto dzimumu”) un tādējādi sekmē “izvirtīgas” sabiedrības veidošanos?	Konvencijas mērķa objekts ir vardarbība pret sievieti un vardarbība ģimenē, taču jēdziens “dzimums” Konvencijas izpratnē (kā sociāli noteiktā loma) caurvij Konvencijas 1. daļu, kas nosaka Konvencijas pamatprincipus (nodomu (mērķi), definīcijas, līdztiesības un diskriminācijas aizlieguma principus, dalībvalstu vispārējos pienākumus) un ar to saistītas darbības un uzdevumi ir minēti dažādos kontekstos. Tas varētu liecināt, ka Konvencijai ir plašāks nodoms, nekā tikai vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē novēršana un nepieļaušana, tomēr jāņem vērā, ka Konvencijā līdzīgos kontekstos lietots gan jēdziens “dzimumu”, gan “vīriešu un sieviešu”. Konvencija runā par “sieviešu un vīriešu lomu stereotipiem”, “dzimumu lomu stereotipiem” un “dzimumu līdztiesību”, kas var nozīmēt (bet var arī nenozīmēt), ka jēdziens “dzimums” lietots citādā nozīmē, nekā runājot par bioloģisko dzimumu.
Vai Konvencija ar jēdzienu “dzimums” ir Trojas zirgs, un kam?	Tā kā ar jēdzienu “dzimums” saistītie jēdzieni (dzimumu lomas, kas padarītas par stereotipiem, dzimumu lomas, kas nav padarītas par stereotipiem) nav precīzi identificēti, Konvencija paredz iejaukšanos izglītības saturā un to, ka Konvencijas īstenošanas interesēs (lai nodrošinātu Konvencijā paredzēto dzimumu līdztiesības aspektu) varbūt jāgroza nacionālos likumus, ieskaitot konstitūciju, nav izslēgts, bet nav arī obligāts, tradicionālo, plašā sabiedrībā atzīto sabiedrības organizācijas modeļu kropļojums.
Vai Konvencijas ratificēšana var izraisīt grozījumus Satversmē?	Konvencija neietekmē starptautiskās normas, bet paredz dalībvalstu pienākumu “pieņemt normatīvos aktus un veikt citus pasākumus”, kas vajadzīgi, lai īstenotu Konvencijas nodomu, tostarp: iekļaut valsts konstitūcijā vai citā atbilstošā tiesību aktā sieviešu un vīriešu līdztiesības principu un nodrošināt šī principa īstenošanu.

Jautājums	Atbilde
<p>Vai šāda Konvencija vispār ir vajadzīga, ko jaunu tā ienes esošajā normatīvajā regulējumā?</p>	<p>Paplašinot normatīvo regulējumu, Latvijā jau ir iestrādāta liela daļa Konvencijas nosacījumu, bet bez izteiktas orientācijas uz sieviešu aizsardzību, kas atbilst mūsdienu realitātei (arī vīrieši un zēni cieš no seksuālās vardarbības un vardarbības ģimenē), tāpēc var radīt problēmas Konvencijas īstenošanas uzraudzības gaitā (<i>GREVIO</i> var apšaubīt, vai vispārīgās normas atbilst šauri mērķētajam Konvencijas regulējumam).</p>
<p>Vai jēdziena “dzimums” izmantošana Konvencijā slēpj apdraudējumu Latvijas sabiedrībai?</p>	<p>Tas atkarīgs no jēdziena “dzimums” izpratnes Konvencijas aspektā. Potenciāli tas var Latvijā ienest uzskatus un procesus, par kuru vēlamību vēl nav iegūta droša pārlicība.</p>
<p>Ko nozīmē tas, ka Konvencija ir veltīta galvenokārt sieviešu aizsardzībai pret vardarbību un kā tas ir saistāms ar jēdziena “dzimums” izmantošanu?</p>	<p>Konvencijas regulējumos ir pretrunas un pārprotamas normas, kuru dēļ var rasties šaubas, vai tā paredzēta tikai sieviešu aizsardzībai, vai arī tās ietekme ir plašāka. Piemēram, ir pretruna starp vardarbības upura definīciju (kas pieļauj arī vīriešu un zēnu aizsardzību gadījumā, ja notikusi vardarbība ģimenē) un Konvencijas darbības jomas definējumu (“[...] vardarbību ģimenē, kas nesamērīgi skar sievietes”). Daļās, kur aprakstīti Konvencijas pasākumi, lietots jēdziens “vardarbības upuri”, kas vismaz sadaļā par vardarbību ģimenē neizslēdz, ka vardarbības upuris var būt vīrietis vai zēns.</p> <p>Jēdziena “dzimums” kā “sociālais dzimums” vai “dzimumidentitāte” ieviešana neskaidrību pastiprina.</p>
<p>Vai jēdzienam “dzimums” ir kāda nozīme personu aizstāvībā pret diskrimināciju un vardarbību (ieskaitot to ģimenē)?</p>	<p>Jautājums radies, jo aizstāvamajam objektam jābūt vismaz skaidri definētam, bet jēdziena “dzimums” definējums un pat izpratne atšķiras. Tomēr šim jēdzienam ir nozīme, lai pievērstu uzmanību, ka Konvencijas mērķis ir attieksmes maiņa pret sieviešu un vīriešu lomu sabiedrībā un cīņa pret stereotipiem.</p>
<p>Vai Konvencija tiešām ir radikālā feminisma produkts, juridiski slikts produkts, kas nodots analīzei sliktā tulkojumā latviešu valodā?</p>	<p>Konvencijā ir iestrādāti nedefinēti un neizskaidroti jēdzieni (piemēram, psiholoģiskā vardarbība, ekonomiskā vardarbība) un tie ir lietoti nekonsekventi, bet nav pierādāms, vai tas ir sliktas dokumenta kvalitātes vai īpaša nodoma rezultāts.</p> <p>Tulkojums no angļu valodas uz latviešu valodu ir neprecīzs.</p>
<p>Vai Konvencijas nolieguma iemesls ir tās mērķis, būtība, vai varbūt tulkojums latviešu valodā?</p>	<p>Tulkojums latviešu valodā ir neprecīzs, taču nav galvenais Konvencijas nolieguma iemesls. Galvenais iemesls ir tas, ka Konvencijā aptverta darbības joma, kuras rezultāts var būt sabiedrības pārveidošana, un tas sniedz ārpus normatīvā akta regulēšanas jomas.</p>

2. tab. LZA Humanitāro un sociālo zinātņu nodaļas ekspertu konsilijā izteiktie argumenti par Stambulas konvencijas ratifikāciju Latvijā

Pret	Par
Stambulas konvencija ir ārkārtīgi plaša un pašreiz vēl neapzināta darbības joma, ieskaitot sabiedrības pārveidošanu. Tas iziet ārpus normatīvā tiesību akta, kāds ir starptautisks līgums, arī tā Stambulas konvencija, regulēšanas jomas.	Stambulas konvencijā iekļautais regulējums ievieš jaunu attieksmi pret vardarbību pret sievieti un vardarbību ģimenē, aizsargājot sievietes un bērnus. To nodrošina vairāki nosacījumi: īpašs ieviešanas uzraudzības mehānisms, prasība pēc aktīvas sabiedrības iesaistes un agras izglītošanas vardarbības jautājumos.
Latvijas tiesību sistēmā ienāks dažādi neierobežoti plaša satura jēdzieni, kuru ietekme uz Latvijas tiesību sistēmu nav pilnīgi skaidra un ir bažas par šo jēdzienu ideoloģisko saturu.	Daži no šādiem jēdzieniem (piemēram, ģimenes izpratne atkarībā no situācijas, sociālais dzimums, psiholoģiskā un ekonomiskā vardarbība) jau ir iestrādāti nacionālajā normatīvajā regulējumā un nekādas negatīvas sekas tas nav radījis. Bažas par Konvencijas nevēlamo ietekmi uz Latvijas tiesību sistēmu no juridiskā viedokļa nav pamatotas.
Tiek apgalvots, ka Konvencijas materiālais tvērums attiecas tikai uz vardarbību, bet materiālo tvērumu nosaka arī Preambula un paskaidrojošie dokumenti. Tie jau kopā vardarbību un cilvēku tiesības, ievieš nebijušus ideoloģiskos uzstādījumus.	Lai atbrīvotos no vardarbības, ko galvenokārt rada priekšstati un kļūdaina domāšana, ir jāmaina attieksme un stereotipi, un šajā procesā jauni ideoloģiski uzstādījumi ir nepieciešami, no tiem nav jābaidās.
Stambulas konvencijā iekļautais regulējums jau gandrīz pilnībā ir ieviests Latvijas normatīvajā regulējumā par vardarbību ģimenē.	Regulējums ir ieviests, bet tas netiek efektīvi īstenots, nav radīta visa vajadzīgā infrastruktūra. Konvencijas ieviešana un stingrā uzraudzība varētu uzlabot procesu.
Konvencija aizsargā pret vardarbību tikai sievietes, turklāt netieši par galveno vardarbības vaininieku iedomājot vīrieti. Taču pastāv arī citas vardarbības izpausmes, piemēram, ģimenēs visnotaļ izplatīta vardarbība ir "māte pret meitu", "tēvs pret dēlu", taču šis aspekts Konvencijā nav pamanāms.	Konvencijas teksts ir pretrunīgs, kas formāli pieļauj arī vīriešu un zēnu aizsardzību, definējot, ka vardarbības upuris ir "fiziska persona, kas pakļauta vardarbīgai rīcībai" — tas var būt arī vīrietis vai zēns. Pantos, kas norāda uz konkrētiem vardarbības novēršanas un nepieļaušanas pasākumiem (izņemot dažus), nav lietoti jēdzieni "vīrietis un sieviete" vai "dzimums", bet gan "vardarbības upuris".

Pret	Par
	<p>Konvencija paredz bērnu aizsardzību pret vardarbību ģimenē (SK Preambula). Tomēr tās galvenais nodoms ir sievietes aizsardzība.</p> <p>Jāņem vērā, ka Latvijas normatīvais regulējums nešķiro pēc dzimuma ne cietušos, ne vardarbības izdarītājus.</p>
<p>Konvencijā jūtams sieviešu un vīriešu pretnostatījums, tas šķēļ sabiedrību.</p>	<p>Tā kā Konvencijas tekstā ir pieļautas neprecizitātes darbības mērķa grupu formulējumos, pretstatījuma faktu droši nevar konstatēt, taču būtu labāk, ja Konvencija būtu veltīta vardarbībai kā tādai, neuzsverot dzimuma principu.</p>
<p>Konvencija pievērš uzmanību tikai vienam vardarbības cēlonim — dzimumu nelīdztiesībai un neņem vērā pētījumos iegūtos secinājumus, ka vardarbībai ir vairāki cēloņi, kas veidojas dažādos līmeņos: individuālajā, ģimenes, kopienas un sabiedrības līmenī.</p>	<p>Konsilijā tika nosaukti vairāki vardarbības cēloņi, taču uzsvērts, ka šī konkrētā Konvencija ir apzināti paredzēta sieviešu aizsardzībai.</p>
<p>Dzimumu nelīdztiesība nav nedz vienīgais, nedz galvenais vardarbības pret sievieti un vardarbības ģimenē cēlonis, līdz ar to Konvencijā ir iestrādāta nepareiza (realitātei neatbilstoša) vardarbības novēršanas un nepieļaušanas stratēģija un tā nedos vēlamu rezultātu.</p>	<p>Konvencijas stratēģiskajā daļā tiešām ir minēts tikai viens cēlonis — dzimumu nelīdztiesība, taču daļā, kurā norādīti konkrētas darbības un uzdevumi, tvērums ir daudz plašāks un vispusīgāks. Nav pamata apgalvot, ka Konvencijā paredzētie pasākumi neder vardarbības novēršanai un nepieļaušanai.</p>
<p>Konvencijā pretrunīgi formulēts, kas ir tās aizsardzībā (tikai sievietes, sievietes, kas nesamērīgi cietušas no vardarbības, vai jebkurš cilvēks, kas cietis no vardarbības).</p>	<p>Var piekrist.</p> <p>Konvencija par vardarbībā cietušo (vardarbības upuri) uzskata fizisku personu (tas var būt arī vīrietis vai zēns), kas cietis vardarbībā pret sievieti (tas nevar būt vīrietis vai zēns) vai vardarbību ģimenē (tas var būt vīrietis vai zēns, ja ignorē nosacījumu par Konvencijas darbības jomu, kas nosaka, ka “Konvencija attiecas uz jebkādu vardarbību pret sievietēm, tostarp vardarbību ģimenē, kas nesamērīgi skar sievietes”).</p>

Pret	Par
<p>Konvencijas ratifikācija ir saistīta ar papildu izdevumiem no valsts budžeta. No valsts budžeta būs pastāvīgi jāfinansē sieviešu tiesību NVO, kā arī dažādas programmas, kampaņas u.tml. Tas uzliks papildu slogu valsts un pašvaldību budžetiem.</p>	<p>Noteikts, ka “Konvencijas dalībvalstis piešķir atbilstošus finanšu resursus un cilvēkresursus, lai pienācīgi īstenotu — tostarp nevalstisko un pilsoniskās sabiedrības organizāciju izstrādāto — saskaņoto politiku, pasākumus un programmas, kas paredzēti, lai novērstu un nepieļautu vardarbību, uz kuru attiecas Konvencija”, bet nav konkrēti norādīti finansējuma avoti.</p> <p>Tie tikpat labi var būt, piemēram, ES Struktūrfondu finansējums, pūļa finansējums vai citādi iegūti līdzekļi.</p>
<p>Konvencijas ratifikācija atvērs durvis brīvāku ar dzimumu saistītu priekšstatu un morāles principu un citādi saprastas dzimumu līdztiesības ieviešanai Latvijā.</p>	<p>Pat ja Konvencijas ratifikācija atvērtu durvis brīvāku ar dzimumu saistītu priekšstatu un morāles principu un citādi saprastas dzimumu līdztiesības ieviešanai Latvijā, mūsu sabiedrība spēs izvērtēt, kas ir labs un kas slikts, un nepieņems sliktu (argumentācijā nav ņemts vērā, ka Konvencija iejaucas arī izglītības jomā).</p>
<p>Konvencija var sekmēt lielākajai daļai sabiedrības nepieņemamu iemaņu ieaudzināšanu bērniem agrīnā vecumā, kad viņi nespēj novērtēt saņemtās informācijas patieso nozīmi.</p>	<p>Konvencijas nodoms ir attieksmes maiņa pret normatīvo aktu risināmo problēmu. Attieksmes veidošanai Konvencija paredz aktīvu darbību izglītības jomā, visās izglītības sistēmās ne tikai iekļaujot mācību vielu par sieviešu un vīriešu līdztiesību un vardarbību (kas nepieciešams, lai izprastu vardarbību un tās kaitējumu), bet arī par “tādām dzimumu lomām, kas nav padarītas par stereotipiem” (kursi ar pagaidām neizskaidrotu saturu).</p>
<p>Stambulas konvencijas norādījumi par pasākumiem izglītības jomā (14. p.) ignorē bērnu vecāku pirmtiesības bērnu izglītībā, tostarp, tiesības ietekmēt izglītības saturu. Konvencija normatīvā veidā uzspiedīs dalībvalstīm visa līmeņa izglītības iestāžu saturu, lai gan izglītības joma ir valsts nacionālajā kompetenču sfērā.</p>	<p>Vecāku tiesības izglītības jomā atzīst virkne starptautisku līgumu, kuriem Latvija jau ir pievienojusies. Konvencijas 71. pants nosaka, ka tā “neskar saistības, kas izriet no citiem Starptautisko tiesību aktiem, kuru dalībvalstis ir vai par tām kļūs šīs Konvencijas dalībvalstis un kuros ir noteikumi par šajā Konvencijā regulētajiem jautājumiem”.</p>

Pret	Par
<p>Stambulas konvencijas uzraudzības instrumenta <i>GREVIO</i> tiesības ir pārāk lielas, <i>GREVIO</i> interpretēs Konvenciju, un nacionālajām valstīm būs tikai sekundāra loma.</p> <p>Pati <i>GREVIO</i> nerespektē SK ierakstīto noteikumu, ka tās sastāvam jābūt līdzsvarotam no dzimumu un daudznozaru kompetences viedokļa.</p>	<p><i>GREVIO</i> apstiprina Konvencijas dalībvalstu izveidota kandidātu Komiteja, kurus izvirzījušas Konvencijas dalībvalstis. <i>GREVIO</i> ziņojumi un ieteikumi tiek apspriesti ar dalībvalstu pārstāvjiem. Tomēr Konvencijā nav paskaidrotas dalībvalstu tiesības iebilst pret <i>GREVIO</i> secinājumiem, sevišķi, ja <i>GREVIO</i> ir saskatījusi Konvencijas pārkāpumus.</p>
<p>Ja Stambulas konvenciju neratificē, ir vieglāk aizstāvēt nacionālās intereses.</p>	<p>Ja Stambulas konvenciju ratificē, tiek iegūtas nacionālo tiesību līmenī saskaņotas krimināltiesību, civilprocesa un kriminālprocesa normas, lielāka rūpība vispusīgas palīdzības pasākumu sistēmas ieviešanā, cietušo aizsardzības un preventīvo pasākumu uzlabošana.</p> <p>Atteikšanās ratificēt Konvenciju dos “zaļo gaismu” varmākām, un tas būtu nepareizs signāls cietušajiem. Nereti cietušie nepretojas vardarbībai, jo uzskata, ka tas ir normāli.</p>

Galīgais slēdziens

Konsilijs kopumā atzīst Konvencijā risinātās problēmas nozīmīgumu Latvijā, tajā iekļauto pasākumu derīgumu, lai novērstu un nepieļautu vardarbību pret sievieti un vardarbību ģimenē. Pamatojoties uz konsilijā pausto ekspertu (to skaitā kompetentu juristu un pētnieku) viedokļu samēru (3 par, 5 pret, 2 neitrāli) un ņemot vērā izteikto argumentu pamatotību un iespējamo risku nopietnību, eksperti atzīst, ka:

1. Konvencijas ratifikācija un stingra tās īstenošanas uzraudzība varētu uzlabot nacionālā normatīvā regulējuma efektivitāti, kas Latvijā tradicionāli ir vājākais nacionālās politikas īstenošanas posms;
2. Konvencija par galveno vardarbības nepieļaušanas cēloni uzskata dzimu-

mu nelīdztiesību un to, ka vardarbības pamatā ir tikai un vienīgi dzimumlīdztiesības politika, kas novērs uzmanību no citiem vardarbības cēloņiem individuālajā, ģimenes, kopienas un sabiedrības līmenī;

3. Konvencija paredz jaunu pieeju dzimumlīdztiesības jautājumu risināšanā, kas Latvijā nav izprasta, turklāt Konvencijā ir izmantoti nepaskaidroti jēdzieni;
4. Konvencija paredz dalībvalstu pienākumu “pieņemt normatīvos aktus un veikt citus pasākumus” Konvencijas nodoma īstenošanai, turklāt dalībvalstīm ir jāpilda Konvencijas uzraudzības institūcijas *GREVIO* ieteikumi par Konvencijas īstenošanu pēc tās ratifikācijas;

5. Konvencijas būtība un ratifikācijas sekas sabiedrībai nav izskaidrotas, tāpēc viegli radīt vispārēju negatīvu attieksmi pret to;
6. Latvijā nav vienota uzskata, kā latviskot Stambulas konvencijas jaunievadumu — dzimuma kā socializācijas faktora jēdzienu Konvencijas aspektā;
7. Finansiālu ierobežojumu dēļ Latvijā vēl nav sagatavota Konvencijas izpildei nepieciešamā infrastruktūra (rehabilitācijas programmas, lai atturētu no atkārtotas vardarbības, cietušo patvēruma vietas, datu vākšana, pētniecība);
8. Konvencijas nodomu var īstenot, veidojot tai atbilstošu nacionālo normatīvo regulējumu un uzlabojot tā ieviešanas uzraudzību, apejot identificētās riska zonas, jo vairāk tāpēc, ka Latvijai, kas parakstījusi Stambulas konvenciju, jau tagad ir pienākums rīkoties saskaņā ar tās mērķiem un principiem.

LZA Humanitāro un sociālo zinātņu nodaļas rīkotā ekspertu konsilija lēmums ir: Eiropas Padomes Konvencijas par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē novēršanu un apkarošanu (Stambulas konvencijas) ratifikāciju atlikt līdz brīdim, kad visi jautājumi būs noskaidroti un precizēti, to ietekme izpētīta un izskaidrota, izslēgta iespēja izmantot Konvenciju kā ideoloģisku instrumentu sabiedrības pārveidošanai un sagatavota tās īstenošanai nepieciešamā infrastruktūra.

Avoti un piezīmes

- ¹ Latvijas Republikas tieslietu ministra ārštata padomnieces starptautiskajās, Eiropas un privāttiesībās *Dr.iur.* Baibas Rudevskas iesniegtais ziņojums.
- ² B. Rudevskas ziņojums.
- ³ European Institute for Gender Equality, <http://eige.europa.eu>
- ⁴ Latvijā fizisku vai seksuālu vardarbību piedzīvojuši 39% sieviešu. LETA, 2018. g. 30. aprīlī.
- ⁵ Vardarbība pret sievieti Latvijai izmaksā 915 miljonus eiro gadā. LETA, 2018. g. 2. maijā.
- ⁶ Vitauta Basis (*Vytautas Basys*) vadītās ekspertu darba grupas "Atbildes uz Saeimas locekļa R. J. Dagja (*R. J. Dagys*) pieprasījumu par jēdziena sociālais dzimums skaidrošanu". Šis dokuments un fakts, ka Lietuvas Saeima Sociālo un darba komitejas ģimenes un bērnu apakškomitejas priekšsēdētājs ir lūdzis ekspertu skaidrojumu, liecina, ka arī citās valstīs Stambulas konvencija tiek uzņemta ar bažām.
- ⁷ Atsaucoties uz Amerikas Psihiatru asociācijas formulējumu no *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*, DSM 5.
- ⁸ Cimdiņa A. Vai tiešām jāparaksta viss, ko liek priekšā? *Neatkarīgā Rīta Avīze*. 2018. g. 16. febr.
- ⁹ *World Report on Violence and Health*. Krug E. G., Dahlberg L. L. Mercy J. A., Zwi A. B., Lozano R. (eds.). Geneva: World Health Organization, 2002. P 5.

Slēdzienu sagatavoja
Latvijas Zinātņu akadēmijas
Humanitāro un sociālo zinātņu nodaļas
priekšsēdētāja **Raita Karnīte**